

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ В ЇХ ПРИРОДІ І ВИЯВАХ

Олександр САГАН (Київ)

ДІАЛОГ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ОПТИМІЗАЦІЇ МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

На сьогодні проблеми міжконфесійних відносин набули значної актуальності в контексті тих глобалізаційних процесів, які постали як стрижневі питання сучасного цивілізаційного розвитку. Тим більш ці питання є надзвичайно актуальними для нашої держави з огляду на її поліконфесійний та полінаціональний склад населення. При цьому конструктивне розв'язання цих питань можливе лише за умови безперечного дотримання принципів свободи совісті та релігійної свободи.

Свобода совісті і релігійна свобода належать до фундаментальних загальнолюдських цінностей. Свобода релігії характеризує не лише повноцінне функціонування релігійних інституцій різної віросповідної належності, але й правові, суспільно-політичні, економічні можливості та гарантії для вільного релігійного самовизначення особистості. Свобода релігії базується на рівності перед законом різних релігійних організацій і насамперед віруючих.

Україна була і залишається поліконфесійною державою з широкою структурою віросповідань. Сьогодні на її теренах діє понад 33 тисячі релігійних організацій 55 віросповідних напрямків.

Стабільно високими темпами розвиваються фактично всі релігійні спільноти. Разом з тим, відтворення нормального релігійного життя в державі супроводжується виникненням або актуалізацією проблем, що потребують як всебічного вивчення, так і відпрацювання ефективних механізмів їх вирішення, а становлення релігійно-церковного комплексу характеризується як очевидним і динамічним його відродженням, так і нашаруванням старих проблем та нових труднощів.

Однією з гострих проблем релігійного життя продовжує залишатися забезпеченість релігійних спільнот молитовними будівлями. Нерозв'язаність цієї проблеми призводить до виникнення гострих суперечок між релігійними організаціями, в тому числі навколо питань виділення земельних ділянок для будівництва споруд сакрального призначення, розташування культових споруд, почерговості та обсягів повернення колишнього церковного майна тощо. Говорячи про майно релігійних організацій, слід підкреслити, що воно є матеріальною основою духовного права людини на свободу совісті, що знайшло своє законодавче відображення як у нормах національного законодавства, яке вдосконалюється, так і на міжнародно-правовому рівні.

З огляду на поліконфесійність та поліетнічність Української держави формування засад толерантності у суспільній свідомості, віротерпимості постає для неї надзвичайно актуальним завданням. Важливим у цьому контексті є питання налагодження міжконфесійного діалогу, підвищення його ефективності. Бо саме засобами діалогу можна зменшити наявну напругу у відносинах різних конфесій, сприяти вихованню у представників різних конфесій поваги до принципів свободи совісті й віротерпимості.

Поняття діалогу характеризує процес багаторівневого спілкування, вільного обміну думками та інформацією, співставлення позицій та бачення вирішення наявних проблем, проведення відповідних зустрічей. Разом з тим, воно не обмежується лише цим, оскільки передбачає активну форму відносин, практичні спільні узгоджені дії його учасників.

Діалог – форма налагодження співпраці на шляху до взаєморозуміння та злагоди. Визначальну роль діалогу як дієвого засобу запобіганням релігійним та міжконфесійним конфліктам, досягнення взаєморозуміння й примирення визнає більшість церков і релігійних організацій. Цілком зрозуміло, що без діалогу між релігіями не може бути й миру між ними.

Звісно, що діалог не є гарантованим засобом подолання міжконфесійних суперечностей і конфліктних ситуацій. Проте в будь-якому випадку діалог завжди кращий за протистояння, оскільки він відкриває перспективу досягнення взаєморозуміння.

Діалог забезпечує дух відкритості, стає своєрідною пересторогою на шляху нетерпимості, сприяє мінімізації напруги в міжконфесійних та етноконфесійних відносинах, сприяє формуванню відносин довіри між його суб'єктами. Саме діалог обумовлює можливість розуміння один одного представниками різних релігійних традицій.

Разом з тим, повноцінний діалог можливий лише за дотримання певних умов. Так, він передбачає рівність його суб'єктів, визнання кожним з його учасників інших як рівних самому собі. По-друге, це визнання за кожним з учасників права на власне розуміння істини, свою віроповчальну позицію, свої традиції, а також оцінку причин та чинників конфліктогенності міжконфесійних та етноконфесійних взаємин. Протилежне є негативним для розвитку діалогу.

Ніхто із суб'єктів діалогу не має права оголошувати свої погляди єдино істинними. Адже така позиція веде до зверхності, що, вочевидь, унеможливорює сам процес діалогу. Претензія на виняткове володіння істиною призводить, зрештою, до релігійної нетерпимості, про що неодноразово засвідчує історія. Крім того, необхідним є вміння учасників діалогу слухати і чути один одного, готовність до взаємних поступок, самообмеження у своїх вимогах і претензіях. Інакше діалог ризикує перетворитися на «монолог глухих».

Метою діалогу має стати поступове поглиблення пізнання віруючими різних конфесій один одного, подолання помилкових поглядів та упереджень. Адже такі негативні явища, як нетерпимість, ворожість, дискримінація за релігійною чи етнічною ознакою, міжконфесійні та міжетнічні конфлікти досить часто є наслідком взаємного нерозуміння, відсутності неупередженого знання різних спільнот одна про одну. Тому взаємне пізнання є важливим інструментом зміцнення суспільного миру та злагоди (Релігійна свобода: міжконфесійні відносини в умовах суспільно-політичних трансформацій в Україні. Вип. 9. – К., 2005).

Слід зазначити, що представники релігійних спільнот України в цілому виявляють високий рівень зацікавленості у налагодженні діалогу. Програма нормалізації міжконфесійних відносин, яку варто розробити, має передбачати комплекс заходів із формування культури толерантності суб'єктів таких відносин та протидії ксенофобії, зокрема в інформаційній сфері. На жаль, на сьогодні, ставлення представників різних релігійних спільнот один до одного не завжди є толерантним.

Сподіваємось, що з цього приводу скаже своє вагоме слово Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій, яка вже з перших кроків своєї діяльності була просякнута глибокою відповідальністю за долю України та її боголюбивого народу, сприяє розв'язанню гострих питань, які хвилюють і світську, і церковну владу. Це стосується, в першу чергу, вдосконалення державно-конфесійних відносин, розвитку релігійно-церковного комплексу, поширення в нашому суспільстві високих і вічних ідеалів, утвердження миру і злагоди в релігійному середовищі.

Ми вбачаємо в діяльності ВРЦ могутній чинник духовного вдосконалення суспільства, піднесення його моралі, відповідальності перед нинішніми й майбутніми поколіннями. Саме в тому, щоб створити якомога більш сприятливі умови для реалізації цієї місії, ми вважаємо й полягає головне завдання держави в царині її відносин з релігійними організаціями.

Залишається актуальним і питання неупередженого та об'єктивного висвітлення діяльності різних релігійних спільнот у засобах масової інформації. На жаль, останнім часом ряд матеріалів в ЗМІ щодо діяльності в Україні низки зареєстрованих у встановленому законом порядку релігійних організацій відзначається некомпетентністю й суб'єктивністю.

У цьому контексті слід зазначити, що кожна конфесія має свої особливості, відмінності, свою віроповчальну парадигму та культову систему. Ці особливості й відмінності стають найбільш помітними у процесі взаємовідносин між різними конфесіями як складовими єдиного поліконфесійного релігійного простору суспільства. Говорячи про конституювання в Україні релігійного плюралізму, необхідно констатувати, що саме він виступає важливим підґрунтям конструктивних міжконфесійних взаємовідносин.

При цьому він утверджує не лише просту сукупність чи звичайне розмаїття релігій, але й співіснування множини суб'єктів релігійних відносин, жоден з яких не може домінувати над іншим; рівність перед законом усіх складових релігійного середовища; єдність у розмаїтті, без якої релігійний простір характеризувався б атмосферою нетерпимості та конфліктогенності.

Релігійний плюралізм передбачає не лише визнання за іншою віросповідною і культовою системою право на суспільне буття, але й права на володіння духовною істиною, певною культовою практикою, власними традиціями. Це є важливою умовою формування конструктивних міжконфесійних відносин.

Отже в контексті сьогодення непростих міжконфесійних процесів в Україні та її поліконфесійності налагодження конструктивного діалогу між його учасниками на засадах толерантності, взаємоповаги, взаємоповаги, взаємоповаги постає стратегічним завданням гуманітарної політики Української держави та подальшої гармонізації державно-конфесійних і міжконфесійних взаємин.

Видається очевидним, що міжконфесійний діалог має розвиватися в напрямку розширення кола його учасників, поглиблення богословського діалогу між представниками відповідних церков і релігійних організацій з метою кращого ознайомлення із віросповідною системою один одного та зняття упередженості та негативних нашарувань.

Іншою площиною для налагодження діалогу є соціальна сфера. Саме на засадах діалогу представники різних церков і релігійних організацій можуть виробити спільне ставлення до гострих викликів сьогодення, зокрема, до питань, пов'язаних із глобалізацією, екологічною безпекою, захистом людського життя та інституту сім'ї. Ще одним полем діалогу, вочевидь, має стати захист і пропагування спільних моральних цінностей, зокрема здорового способу життя, подолання суспільної аморальності та розбещеності.

Організаційними формами діалогу при цьому можуть стати різного роду конференції, симпозіуми, колоквиуми, наочним прикладом чого є робота нашого Круглого столу. Разом з тим діалог на теоретичному рівні повинен мати своє продовження у спільних акціях, зокрема культурницьких, просвітницьких, благодійних та інших суспільно спрямованих заходах.

Соціально-політична стабільність країни багато в чому зумовлюється змістом та спрямованістю міжконфесійних відносин, суспільною активністю релігійних інституцій. Цивілізоване співробітництво релігійних організацій та органів державної влади має бути спрямоване на пошук взаємоприйнятних форм і методів розв'язання соціальних, релігійних та міжконфесійних проблем.

Враховуючи поліконфесійність та полінаціональність Української держави, не викликає сумнівів, що міжконфесійні та міжнаціональні взаємовідносини мають будуватися на засадах толерантності, за можливого сприяння з боку державних органів, релігійних і громадських організацій.

Сьогоднішній стан релігійної ситуації в Україні та міжконфесійних відносин актуалізує питання їх подальшої гармонізації та мінімізації можливих негативних наслідків.

Реалізація цього завдання передбачає необхідність цілеспрямованих системних дій самих суб'єктів цих відносин за сприяння державних і громадських організацій. При цьому оптимізація міжконфесійних відносин можлива лише тоді, коли необхідність цього буде усвідомлена на усіх рівнях суб'єктів таких відносин, тобто не лише на рівні керівництва релігійних об'єднань, але й їх послідовників, і коли кроки в цьому напрямку будуть системними та добре спрямованими, а не спорадичними.

Такі заходи мають бути зорієнтовані на усунення, мінімізацію деструктивних чинників розвитку міжконфесійних відносин, натомість вони мають сприяти формуванню атмосфери довіри, взаєморозуміння між конфесіями, забезпеченню конструктивного діалогу між ними на засадах толерантності.

Українська держава, послідовно дотримуючись загальновизнаних та зафіксованих вітчизняним законодавством принципів відокремлення Церкви від держави та невтручання у внутрішні справи релігійних організацій, буде всіляко сприяти налагодженню та поглибленню міжконфесійного, зокрема християнсько-мусульманського, діалогу, опрацюванню його ефективних механізмів.

Результатом такого діалогу має стати зміцнення суспільного миру та злагоди, долання міжрелігійних негараздів, забезпечення захисту прав релігійних меншин, піднесенню толерантності у суспільній свідомості.

Микола НОВИЧЕНКО (Київ)

ОСОБЛИВОСТІ МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Суспільні переміни в Україні, ознаменовані здобуттям державної незалежності, відмовою від тоталітарної моделі політичного устрою, обумовили якісно нову ситуацію в духовному житті народу. За досить короткий час відбулася переорієнтація мільйонів людей на ті світоглядні і морально-етичні цінності, котрі раніше відкидалися загальнообов'язковою ідеологією. Ідейні постулати тоталітаризму не витримали випробувань часу, суспільним розвитком і зазнали краху.

Принципово нова атмосфера, яка склалася за останні роки в державно-церковних відносинах, законодавче закріплення і забезпечення гарантованих можливостей практичної реалізації свободи совісті, сприяли кардинальним змінам у сфері релігійного життя країни як у кількісному, так і в якісному вимірах.

Динаміка зростання кількості релігійних організацій характеризується щорічним їх збільшенням на 4-5 відсот., стабільно зростає релігійність населення, частка віруючих громадян, за різними оцінками, становить 45-50 відсотків, що загалом відповідає середньоєвропейським показникам. Церква й надалі користується найбільшою довірою громадян, високим є рівень політичної активності віруючих.

Україна стала поліконфесійною державою в повному розумінні цього слова, з широкою структурою віросповідань. Сьогодні на теренах нашої держави діє біля 34 тис. релігійних організацій 50 віросповідань. Зросла кількість релігійних громад національних